

УДК 81'255.2:6(083.133)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-37>

ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ У ТЕХНІЧНИХ ІНСТРУКЦІЯХ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

RENDERING TERMS IN TECHNICAL INSTRUCTIONS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

Нестор Ю. В.,

orcid.org/0009-0004-6998-9555

*магістрант кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізького державного педагогічного університету*

Кудрявцева Н. С.,

orcid.org/0000-0001-7641-9543

Scopus-Author ID: 57191324400

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри перекладу та слов'янської філології
Криворізького державного педагогічного університету*

У статті розглядаються особливості відтворення термінів у технічних інструкціях при перекладі з англійської на українську мову. Проаналізовано різновиди термінів, що зустрічаються в технічних інструкціях, а також способи їх перекладу. Технічні інструкції є важливим джерелом інформації для користувачів технічних пристроїв і систем. Вони містять детальні відомості про правила експлуатації, технічні характеристики, особливості ремонту та обслуговування обладнання. Тому від якості перекладу технічних інструкцій залежить безпека, ефективність та довговічність експлуатації техніки. Одним із найважливіших аспектів перекладу технічних інструкцій є відтворення термінології. Технічні терміни є специфічними для певної галузі знань і мають чітко визначене значення. У зв'язку з цим перекладач технічних інструкцій повинен мати глибокі знання галузі, до якої належить обладнання, що описано в інструкції. Він також повинен бути знайомий з українською термінологією, яка використовується в цій галузі. Відтворення технічних термінів може бути реалізоване кількома способами, залежно від контексту і мети перекладу. Деякі з найпоширеніших способів включають: транслітерація – перенесення термінів з однієї писемної системи в іншу з використанням аналогічних або приблизно відповідних символів. Транслітерація з подальшим поясненням передбачає використання транслітерації, але додається пояснення терміна на цільовою мовою. Переклад – технічний термін перекладається цільовою мовою, використовуючи еквівалентний або тлумачний переклад. Комбінований підхід передбачає використання комбінації транслітерації та перекладу залежно від специфіки терміна та контексту. Наприклад, деякі терміни можуть бути транслітеровані, а інші – перекладені. Кожен з цих способів має свої переваги й недоліки, а вибір конкретного підходу може залежати від вимог замовника, конкретного тексту та інших факторів.

Ключові слова: термін, спосіб перекладу, еквівалент, описовий переклад.

The article examines the peculiarities of translating terms in technical instructions from English into Ukrainian. The article analyzes the types of terms found in technical instructions, as well as their translation techniques. Technical instructions are an important source of information for users of technical devices and systems. They contain detailed information about operating rules, technical characteristics, features of equipment repair and maintenance. Therefore, the safety, efficiency and durability of the equipment depends on the quality of the translation of technical instructions. One of the most important aspects of translating technical instructions is the rendering of terminology. Technical terms are specific to a certain field of knowledge and have clearly defined meanings. In this regard, the translator of technical instructions must have deep knowledge of the field to which the equipment described in the instructions belongs. They should also be familiar with the Ukrainian terminology used in this field. There are several ways to reproduce technical terms, depending on the context and purpose of the translation. Some of the most common methods include: transliteration – transferring terms from one writing system to another using similar or approximately the same characters. Transliteration followed by explanation – transliteration is used, but

an explanation of the term in the target language is added. Translation – a technical term is translated into the target language using a similar or explanatory translation. Combined approach – using a combination of transliteration and translation depending on the specifics of the term and context. Some terms may be transliterated, while others may be translated. Each of these methods has its advantages and disadvantages, and the choice of a particular approach may depend on the client's requirements, the specific text, and other factors.

Key words: term, translation technique, equivalent, descriptive translation.

Постановка проблеми. Технічні інструкції є важливим джерелом інформації для користувачів технічних пристроїв і систем, адже містять детальні відомості про правила експлуатації, технічні характеристики, особливості ремонту та обслуговування обладнання. Тому від якості перекладу технічних інструкцій залежить безпека користувачів, а також ефективність та довговічність експлуатації техніки.

Одним із найважливіших аспектів перекладу технічних інструкцій є відтворення термінології. Технічні терміни є специфічними для певної галузі знань і мають чітко визначене значення. У зв'язку з цим перекладач технічних інструкцій повинен мати глибокі знання галузі, до якої належить обладнання, що описано в інструкції. Він також повинен бути знайомий з українською термінологією, яка використовується в цій галузі. У галузі науково-технічної літератури сучасна технічна субмова відіграє визначальну роль, адже вона є необхідним багатofункціональним компонентом загальноприйнятої літературної мови, виконуючи різноманітні завдання, включаючи загальні та специфічні функції. Однією з цих функцій є реалізація комунікативної взаємодії між фахівцями різних галузей. Це сприяє ефективному обміну інформацією та сприяє розвитку пізнавальної діяльності людини.

У зв'язку із активним науково-технічним прогресом стає все більш важливим не лише глибоке розуміння особливостей науково-технічної літератури, але й необхідність у вдосконаленні ефективної передачі інформації. Це досягається шляхом використання вже розроблених терміносистем у різних галузях. Розглядаючи технічні інструкції до побутових приладів, для досягнення максимальної ефективності при використанні таких інструкцій з експлуатації важливо, щоб користувач ознайомився з ними перед тим, як почати використання пристрою. Однак це не завжди відбувається. Користувач побутової техніки може звертатися до технічного тексту у разі виникнення проблеми чи поломки пристрою, і в таких ситуаціях чітка структура інструкції з експлуатації та правильний переклад термінології у тексті допомагають швидко зрозуміти та розв'язати проблему. Перекладач бере на себе обов'язок урахування композиційних особливостей текстів-інструкцій, збереження змісту оригіналу та виконання якісного перекладу термінологічних одиниць, при цьому стикаючись із низкою контраверсійних питань. На нашу думку, в українському перекладацькому середовищі одним із ключових аспектів є вирішення питання уніфікації перекладу технічних термінів. Це важливо, оскільки спеціалізована науково-технічна лексика може не відповідати англійським варіантам за лексико-граматичними, морфологічними та фонетичними характеристиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність вивчення ефективних стратегій вибору дієвих способів перекладу термінів виникла через нещодавній розквіт вузькоспеціалізованої науково-технічної лексики в контексті стрімкого розвитку міжнародних зв'язків України у сферах науки та техніки. Дослідженням питань перекладу термінів займалися В. Карабан [1], А. Д'яков [2], Ф. Циткіна [3], О. Колесник [4], а також І. Бик [5], О. Бурда [6], Н. Кудрявцева [7], А. Акімова [8], Г. Ткач [9]. Переклад технічних термінів виявляється складним завданням для лінгвістів та перекладачів, оскільки постійно з'являються нові терміни і відбувається зміна вже наявних, що ставить високі вимоги до професійної майстерності перекладачів, розробників технічних словників, лінгвістів та інших фахівців.

Метою нашого дослідження є аналіз технічних термінів, що використовуються у сфері побуту та особливостей їх відтворення при перекладі з англійської українською мовою. Мате-

ріал дослідження становлять тексти-інструкції до побутових приладів від компаній Braun та LG [10; 11]. Для досягнення цієї мети передбачено вирішення таких завдань: 1) уточнення поняття технічного терміна та розкриття особливостей його перекладу; 2) визначення можливих труднощів при перекладі технічних термінів у текстах-інструкціях; 3) проведення аналізу україномовного перекладу з виявленням потенційних помилок; 4) запропонування власних варіантів перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний переклад визнається ключовим елементом у процесі розповсюдження інформації на міжнародному рівні, що визначається як важливий для ефективного функціонування у сучасному суспільстві [12]. Під технічними текстами розуміється різноманітний спектр матеріалів, таких як специфікації, інструкції, технічні брошури, керівництва з експлуатації, проекти, статті, технічні умови, доповіді, патентна документація [13]. Технічний текст можна розглядати практично як довідник із використання інформації, що в ньому міститься. У сфері технічного перекладу важливою є не лише наявність фахових знань у перекладача, але й глибоке розуміння конкретної технічної галузі, що є необхідним для точного відтворення специфічних понять у технічних документах. У своїй роботі Т. В. Паршина [14] розглядає основні способи перекладу технічних термінів. Один із цих способів – визначення еквіваленту терміна в мові перекладу – можливий лише при спільному науковому, технічному або соціальному рівні між країнами (наприклад, *refrigerator* «холодильник»). Інший підхід передбачає нове тлумачення слова в мові перекладу під впливом терміна оригіналу. Зазначене рекомендується, якщо це полегшує сприйняття користувачами і уникає зайвого застосування запозичених термінів (наприклад, *shave* «гоління» для терміносистеми інструкцій з використання приладу для епіляції або *shelf* «полиця» для терміносистеми інструкцій з використання холодильної установки). Ще два способи – структурне (*gentle shave* «делікатне гоління») та семантичне (*recording format* «формат запису») калькування. Запозичення є ще одним способом перекладу технічних термінів, що використовується у випадку, коли термін пов'язується з новим об'єктом, який є непередбачуваним для реалій в мові перекладу (*interface* «інтерфейс»). Ще одним способом є використання інтернаціоналізмів (*technology* «техніка»). Дослідники зазначають, що описовий переклад використовується переважно для термінів без еквівалентів (*exfoliation pad* «подушечка для пілінгу та розгладження шкіри»).

Загальнонаукові терміни – це терміни, які використовуються в різних галузях знань. Вони мають чітко визначене значення і часто мають міжнародні еквіваленти. У перекладі технічних інструкцій загальнонаукові терміни, як правило, перекладаються за допомогою прямого, або дослівного, перекладу. Це означає, що перекладач передає значення терміна відповідником цільової мови без змін. Наприклад, термін *voltage* з англійської мови перекладається на українську мову як «напруга». Цей переклад є прямим, оскільки він застосовує відповідник англійського терміна. У деяких випадках загальнонаукові терміни можуть перекладатися за допомогою калькування. Це означає, що перекладач утворює новий термін шляхом дослівного перекладу складових частин оригінального терміна.

У контексті технічних інструкцій доцільно використовувати прямий переклад або калькування для перекладу загальнонаукових термінів. Це пов'язано з тим, що ці терміни є добре відомими та зрозумілими для користувачів техніки. Однак у разі необхідності перекладач може використовувати описовий переклад для пояснення значення загальнонаукового терміна. Це може бути необхідно, якщо термін є новим або маловідомим. Наприклад, термін *bandwidth* з англійської мови може перекладатися українською як «ширина смуги пропускання». Цей переклад є описовим, оскільки він пояснює значення терміна. Необхідно використовувати прямий переклад, якщо термін має міжнародний еквівалент. Також важливо використовувати калькування, якщо переклад терміна за допомогою прямого перекладу є важким або незручним. Важливо використовувати описовий переклад, якщо термін є новим або маловідомим.

Переклад науково-технічних текстів являє собою область перекладацької діяльності, де успішне виконання високоякісного перекладу можливе лише із залученням кваліфікованих фахівців. Ці фахівці повинні володіти глибоким розумінням термінології, високим рівнем володіння іноземною мовою і мати здатність чітко та виразно висловлювати свої думки, дотримуючись структури та стилю оригіналу [15, с. 51–52]. З урахуванням обмеженої кількості фахівців, готових працювати в сфері перекладу, росте попит на перекладачів, які володіють не лише навичками отримання, обробки та чіткого висловлення професійно значущої інформації, а й можуть логічно та адекватно передавати вузькоспеціалізовані технічні терміни та встановлювати ефективний зв'язок з редакторами чи експертами в конкретній галузі.

Вузькогалузевий технічний термін – це слово, яке визначено з точністю в межах конкретної області знань. Специфічні технічні терміни можна розділити на три основні категорії: 1) терміни, які вказують на іноземні концепції, що збігаються з реаліями мови перекладу, і їх переклад або розуміння не становить великої проблеми; 2) терміни, що позначають іноземні концепції, відсутні в мові перекладу, але мають визнані термінологічні еквіваленти в цій мові; для успішного перекладу таких термінів ключовим є контекст, який допомагає вивести загальне значення терміна з його складових; 3) терміни, що вказують на іноземні концепції без загальноприйнятих термінологічних еквівалентів у мові перекладу, і їх переклад є найскладнішим завданням, оскільки точний переклад неможливий без ретельного етимологічного аналізу їхніх компонентів [16].

У текстах інструкцій з експлуатації електронних та електричних пристроїв виявляються специфічні лексичні особливості, які можуть призводити до труднощів та помилок під час перекладу. Важливо відзначити велику кількість термінів, які не мають прямих еквівалентів українською мовою, а також новостворених термінів, що не є відомими для української лексики.

Зазвичай для перекладу таких термінів використовують різні способи, такі як калькування (наприклад, *PR Edit* «редагування програми») та транскодування (*audio cable* «аудіокабель»). Також може бути використаний описовий переклад, що надає докладний розгорнутий опис значення терміна (наприклад, *AC power cord* «кабель для підключення до електромережі змінного струму»). Крім того, технічні терміни можуть бути передані шляхом транскрипції (наприклад, *codec* «кодек»), транслітерації (*cursor* «курсор»), через перестановку частин терміна (*Time Search* «пошук часу»), перекладу частин терміна в конкретній послідовності (*optimal playback quality* «оптимальна якість відтворення») [17]. З різних способів перекладу, особливо для термінів, які не мають еквівалентів, та нових термінів, калькування здавалося б найбільш прийнятним способом перекладу, оскільки воно сприяє утворенню чіткості та компактності нової термінологічної одиниці. З іншого боку, описовий переклад може призводити до неоднозначності у розумінні названого поняття, тоді як транскодування не завжди відображає глибокий підхід перекладача до роботи з термінами [1, с. 367].

На лексичному рівні інструкцій з експлуатації електроніки від компаній Braun та LG [10; 18], виявлено наявність термінів-акронімів, які залишено неперекладеними під час перекладу. Перекладач у процесі роботи стикається також із абрєвіатурами, які слід адаптувати до української мови. У більшості випадків абрєвіатури залишаються без перекладу (наприклад, *Playable DivX subtitle* «відтворювані субтитри DivX», *HDMI Connection* «HDMI-підключення», *USB device connection* «підключення USB-пристроїв», *DTS Re-Encode* «DTS перекодування»), тобто відбувається нульовий переклад, що ускладнює глибоке розуміння. Причиною застосування нульового перекладу у цьому випадку може бути недостатня інформація у вихідному тексті, де не надається роз'яснень до абрєвіатур, або недостатня компетентність перекладача [1, с. 368].

Для ефективного перекладу необхідно належним чином відтворювати й абрєвіатури, що передбачає додаткові витрати часу та вміння ретельно аналізувати інформацію. Ілюстра-

тивним прикладом такого підходу є інструкція з експлуатації від компанії LG [18], де для перекладу абревіатур використовуються різноманітні способи, такі як калькування (наприклад, *VBR support* «підтримка змінного бітрейту»), додавання (*VR Mode* «режим VR (запис відео)»), транскодування (*CD* «компакт-диск») та інші. На жаль, не всі альтернативи перекладу текстів-інструкцій з експлуатації електронних та електричних пристроїв, які ми розглянули, відповідають високим стандартам якості [19]. Під час аналізу було виявлено ряд недоліків та недосконалостей у перекладі англійських термінів українською мовою:

- використання кальок з російських перекладів, таких як у випадку *user settings* «користувацькі налаштування»;
- другорядний переклад через посередництво російської мови, як у випадку *playable DivX subtitle* «відтворювані субтитри DivX», що може свідчити про неухвалене ставлення перекладача чи замовника;
- відсутність перекладу для окремих термінів, наприклад, *Soft Textile Protector*, який можна було б відтворити як «захисна тканинна обтяжка»;
- невдало обраний відповідник (наприклад, *maximum files/folder* «максимальна кількість файлів у папці»), хоча аналогічна інструкція для іншої моделі пристрою вже містить адекватний переклад цього терміна (*maximum files/folder* «максимальна кількість файлів/папок»);
- переклад синонімічних англійських термінів єдиним відповідником (наприклад, *product, apparatus, external source* «пристрій», *outlet circuit, wall outlet* «електрична розетка»), що може ускладнити розуміння тексту перекладу користувачем інструкцій;
- довільне скорочення термінів (наприклад, *Blu-ray Storage Clear* «очистка пам'яті Blu-ray», *Auto Power Off* «автоматичне вимкнення», *COLOR TEMP* «температура кольору»);
- ігнорування мінімальної лексичної відмінності англійських термінів (наприклад, два різних термінологічних вислови *slightly lower video quality / low video quality* перекладено однаково як «низька якість відео»);
- використання синонімів у межах однієї терміносистеми (наприклад, *bitrate* «бітрейт», «швидкість передачі даних у бітах»).

Після ретельного аналізу наявного перекладу англійських термінів ми пропонуємо певні виправлення, використовуючи вище наведені способи перекладу:

- *settings* – замість використання російнізмів «установка» чи «настроювання», пропонуємо більш адекватний варіант «налаштування» (калькування);
- *playable DivX subtitle* – «відтворювані субтитри формату DivX», замість російськомовного перекладу «воспроизводимые субтитры DivX» (калькування і транскодування);
- *soft textile protector* – насадка для делікатних тканин, замість нульового перекладу (описового перекладу).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У ході аналізу перекладу технічних термінів відомих брендів побутової техніки, таких як Braun та LG, виявлено проблеми та вказано на можливості вдосконалення роботи перекладачів, лінгвістів та укладачів технічних словників. Виявлені недоліки перекладу підкреслюють необхідність подальшого розвитку наявної терміносистеми в даній галузі. Проведений аналіз підтверджує, що розв'язання проблем, пов'язаних із перекладом технічних термінів, потребує наполегливості та відповідальності перекладача, вибору належних способів перекладу, уникнення перекладу за посередництва російської мови та уживання російнізмів, а також відсіювання синонімічних варіантів перекладу термінів у межах однієї терміносистеми. Указані недоліки, які було виявлено нами під час аналізу наявних україномовних перекладів, та надані рекомендації щодо їх подолання можуть бути корисними для початківців у галузі технічного перекладу та студентів, які бажають поліпшити свої навички в роботі з перекладом технічних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанровостилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. С. 367–368.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «KM Academia», 2000. 218 с.
3. Циткіна Ф. Д. Термінологія й переклад. Львів : ВЛП, 1988. 35 с.
4. Колесник О. В. Технічний переклад: Підручник. К. : Либідь, 2004. 320 с.
5. Бик І. С. Основи перекладу для студентів факультетів міжнародних відносин : навч. посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 228 с.
6. Бурда О. В. Міфологеми та ідеологеми як специфічні й етно-соціально забарвлені терміносистеми. *Проблеми української термінології*. 2002. Вип. 453. С. 171–174.
7. Кудрявцева Н. С. Новації у термінологічних джерелах науково-технічного перекладу (англійська мова). *Новітня філологія*. Вип. 15 (35). Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. С. 195–204.
8. Акімова А. С. Відтворення культурно-специфічної інформації при перекладі технічних брошур і специфікацій з англійської мови на українську : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»; наук. керівник професор, д. філол. н. Кудрявцева Н. С. Херсон : ХНТУ, 2021 рік. 60 с.
9. Ткач Г. С., Кудрявцева Н. С. Особливості відтворення культурно-специфічної інформації під час перекладу технічних інструкцій з англійської мови українською. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2019. Вип. 43(5). С. 148–151.
10. Braun instruction manuals. URL: <https://www.braunhousehold.com/en/manuals> (дата звернення: 04.10.2023).
11. LG Manuals & Documents. URL: <https://www.lg.com/ua/support/manuals> (дата звернення: 04.10.2023).
12. Olohan M. Scientific and technical translation. London & New York : Routledge, 2016. 253 p.
13. Byrne J. Scientific and technical translation explained. London & New York : Routledge, 2012. 229 p.
14. Паршина Т. В. Про знання технічної термінології. *Молодий вчений*. 2016. Вип. 15 (119). С. 601–607.
15. Крижанівська О. В. Загальні проблеми перекладознавства: Підручник. К. : Вища школа, 2003. С. 51–52.
16. Загальнонаукова, міжгалузева і вузькогалузева термінологія : веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5226589/page:26/> (дата звернення: 10.11.2023).
17. Клименко І. М. Перекладознавство: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Вища школа, 2002. 376 с.
18. Інструкція з експлуатації DVD recorder model : DR775, DR275P2_HASUKLB_UKR.pdf. 47 с.
19. Стефанюк О. І. Перекладознавство: Підручник. К. : Знання, 2005. 376 с.